

BAŞYAZI

HAYVANSAL ÜRETİM VE BESLEME

Prof. Dr. Kahraman ÖZKAN

E. Ü. Ziraat Fakültesi

Hayvansal üretim, hayvan ve çevre olmak üzere iki ana üretim ögesinin birlikte etkisi sonucu oluşur. Hayvansal üretimi sağlamak için yapılan iş, bu iki ana üretim ögesini teknik ve ekonomik koşullara uygun bir şekilde bir araya getirmektir. Bunu sağlamak için, bir yandan mevcut çevrede en yüksek verimi sağlayacak ve aynı zamanda en kârlı olacak hayvanlar elde edilmeğe çalışılır, öte yandan da elde mevcut hayvanların istemlerine uygun bir çevre oluşturmak için çaba harcanır.

Üretimi etkileyen çevre etmenleri arasında besleme, hayvanların yaşamlarını sürdürmeleri ve ürünün hazırlanması için gerekli ilk maddeleri sağlaması ve ürün maliyetini belirlemesi nedeniyle birinci derecede önem taşımaktadır. Genetik ıslah yoluyla en yetenekli hayvanları bulup seçme ve kullanma şansına sahip olunabilir. Fakat, belli bir hayvanın verim yeteneği değiştirilemez. Burada yapılabilecek olan bireylerin yeteneklerini en yüksek düzeyde ortaya koyabilecekleri bir çevre oluşturmaktan ibarettir. Çevre koşulları da çoğu kez ancak belirli ölçülerde değiştirilebilmektedir. Çünkü doğal koşullar bu çabaları sınırlamaktadır. Ayrıca doğal koşullar değiştirilmek istendiğinde de ekonomik koşullar devreye girmektedir. Verimi etkileyen çevreye bağlı etmenler arasında en önemli ve etkili düzenlemeler, besleme ile sağlanır. Çünkü, hayvan beslemede kullanılabilir yem kaynakları çok bol ve çeşitlidir. Bunlar arasında fizyolojik ve ekonomik olarak uygun olabilecek kombinasyonları oluşturma olanağı çok yüksektir.

Hayvanlar bitkisel ürünlerdeki organik besin maddelerinin taşıdığı kimyasal enerjiyi kullanarak yaşamını sürdür-

rür ve bu enerjiyi ış, ısı ve ürün enerjisine dönüştürürler. Bu olayları gerçekleştiren organizma gittikçe yıpranır. Sağlığın korunması için yıpranan dokuların yerine konması gerekir. Ayrıca hayvan büyüme gerçekleştirmek ve beklenen ürünü sentezleyebilmek için de enerjiye, organik ve anorganik besin maddelerine gereksinim duyar. Bu besin maddeleri gereksinme düzeyinde verilmediği zaman, öncelikle üretim düşmekte, uzun süreli yetersizliklerde ise canlı ağırlık gerilemesi ve sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır.

Hayvanlar gereksinim duydukları kimi besin maddelerini yemlerle aldığı diğer besin maddelerinden sentezleyebildikleri halde, kimilerini mutlaka hazır olarak sağlamak zorundadır. Kimi amino asitler, mineral maddeler ve vitaminler hayvana yemle hazır durumda verilmek zorunda olan besin maddeleridir. Hayvanların tükettikleri yem, tüm besin madde gereksinimlerini eksiksiz karşılamalıdır. Tek yanlı olarak, sadece enerji veya protein gereksiniminin karşılanması yeterli değildir. Tüketilen yem içinde tüm besin maddeleri (enerji, protein, mineral ve vitaminler) yeter miktarlarda bulunmalıdır. Bu nedenle, hazırlanacak besleme programlarında farklı tür, ırk, yaş, cinsiyet, verim yönü ve verim düzeyindeki hayvanların besin madde gereksinimlerindeki farklılıklar ve bu gereksinimlerin karşılanmasında başvurulacak olan yemlerin besin madde içerikleri mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Hayvanlar bitkisel ürünleri et, süt ve yumurta gibi değerli besinlere çeviren varlıklardır. Bu çeviri için gerekli unsurlar yeterince verilmediği zaman beklenen düzeyde ürün almak olası değildir. Bu duruma göre, hayvan başına üretimi artırmak ve daha fazla gelir elde etmek istendiğinde, daha fazla ve daha nitelikli yem sağlamak için yapılacak masraftan kaçınılmamalıdır. Karlı çalışma masrafları kısmakla değil, üretimi arttırıp birim ürün maliyetini düşürerek gerçekleştirilebilir. Yemlemeye yapılan masraf ürün artışı yoluyla gelirden görülen yükselme ile karşılandığı sürece devam ettirilmelidir. Bu yolla birim ürün maliyeti düşer ve net gelir yükselir.

Karlı çalışmak için gerekli koşulların en önemlilerinden biri de, verim gücü yüksek hayvanlara sahip olmaktır. Yüksek verimli hayvanlar bakım-besleme koşullarına karşı daha

duyarlıdırlar. Besin madde gereksinimleri daha fazladır. Fakat, yemle verilen besin maddelerini ürüne çevirme yetenekleri yüksek olduğundan, birim üretim için daha az yem sarfederler. Örneğin, bir laktasyonda ortalama 3000 kg. süt veren, 500 kg. canlı ağırlıktaki bir süt ineği, her biri ortalama 1000 kg. süt veren 250-300 kg. canlı ağırlıktaki 3 yerli ırk süt ineğinin tükettikleri yemin ancak yarısı kadar yem tüketir.

Yetiştiricilik yönünden önem taşıyan bir diğer önemli husus, sağlıklı hayvanlara sahip olmaktır. Hastalık etmenleriyle bulaşmış, iç ve dış parazitleri taşıyan hayvanların hem verimleri düşük olur, hem de yemle verilen besin maddelerinin önemli bölümü bu parazitler veya hastalık etmenleri tarafından kullanılır, ürüne dönüştürülemez.

Beslemenin temel ve vazgeçilmez koşullarından biri, verime göre yemlemelidir. Bunun anlamı, hayvanlara verdikleri ürün miktarına göre yem vermektir. Bunun gerçekleştirilmesi, yapılan verim kontrolleriyle hayvanların verim düzeylerinin saptanmasına bağlıdır. Süt sığırı yetiştirilen bir işletmede mevcut hayvanların tümü aynı düzeyde süt vermez. Aynı şekilde, besi yapılan bir işletmede hayvanların ağırlık artışlarının aynı olması düşünülemez. Bu durumda işletmedeki hayvanların tümüne eşit miktarda yem verilirse, yüksek verimli olanların besin madde gereksinimleri tam olarak karşılanmadığından verimleri gerileyecek, düşük verimli olanlar ise, belki de gereksinimlerinden fazla yem tüketerek, yemi israf edeceklerdir. Bu nedenle, yemleme ya bireysel yapılmalı ve her hayvana verimi ile uyumlu miktarda yem verilmeli veya işletmedeki hayvanlar farklı verim gruplarına ayrılarak her gruba verim düzeyine göre yemleme uygulanmalıdır.

Hayvanlara verilecek yemlerin seçiminde dikkatli olunmalıdır. Kızışmış, kokmuş, çürümüş, donmuş yemlerden sakınmalıdır. Süt, et ve yumurtaya kendine özgü renk, koku ve tadını geçiren, bu ürünlerin fiziksel ve kimyasal özelliklerini değiştiren yemlere özen gösterilmelidir.

Yılın çeşitli dönemlerinde, farklı mevsimlerde daima aynı yemleri bulma ve kullanma olanağı yoktur. Her mevsimde en bol ve en ucuz sağlanacak yemlerle çalışılması gerekir. Bu işe, sık sık yem değişikliğine neden olur. Her yem değişikliği hayvan için bir stresdir ve olumsuz etkileri görülebilir.

Bu olumsuz etkileri en alt düzeye indirmek için yem değişikliklerinin zaman içerisinde ve hayvan alıştırılarak uygulanması gereklidir.

Hayvan beslemede başvurulabilecek en değerli ve ucuz yem kaynakları, çayır ve meralardır. Üretimin ne kadar fazlası çayır-meradan sağlanırsa, kârlılık o oranda artmaktadır. Ancak yıl boyunca çayır ve meralardan yararlanma süresi çok fazla değildir. Özellikle, köy malı durumunda ve sahihsiz olan, sürekli aşırı otlatma sonucu besleme değerini yitiren ülkemizin çoğu mer'alarında rasyonel otlatma süresi iki-üç ayı geçmez. Bu nedenle, yılın büyük bir bölümünde hayvanların ahırda beslenmesi gerekir. Ahırda, elden beslemede de üretimin büyük bir bölümünün kaba yemlerle sağlanmasına çalışılmalıdır. Örneğin, hamur olum devresinde biçilerek silolanan hasıl mısır mükemmel bir süt ve besi yemidir. Başka hiç bir yem eklenmeksizin, sadece yiyebildikleri kadar hasıl mısır silo yemi verilen süt ineklerinden hayvan başına ortalama olarak günde 10 kg süt elde etmek olasıdır. Aynı şekilde, günde 500-700 gram canlı ağırlık artışı sağlamaları istenen genç düveler, mineral madde gereksinimleri ek olarak karşılandığı takdirde, sadece hasıl mısır silo yemi ile beslenip büyütülebilmektedirler. Hasıl mısır silo yemine dayalı bir besi ile yoğun yem tüketimi hayvan başına günde 1-2 kg a düşürülebilir ve birim canlı ağırlık artışının maliyeti en alt düzeye indirilebilir. Bunun gibi, kuru yonca ve kuru çayır otu gibi kaba yemler, endüstri artıkları posalar sığır, koyun ve keçilerin beslenmelerinde öncelik verilmesi gerekli yararlı ve ucuz kaynaklardır. Buğdaygil ve baklagil dane yemleri ile besin maddelerince zengin çeşitli endüstri artığı yoğun yemlere kanaatli kümes hayvanlarıyla, genç hayvanların ve besin madde gereksinimleri sadece kaba yemlerle karşılanamayacak kadar fazla olan yüksek verimli hayvanların beslenmesinde öncelik verilmelidir.

İster kaba, ister yoğun yem olsun, mevcut tüm kaynakların üretiminden hayvanlara yedirilmelerine kadar geçen süreçte besin madde kayıplarına neden olabilecek etmenler hiç bir zaman gözden uzak tutulmamalı, yem üretimi, saklanması ve yemleme konularında ortaya atılan yeni teknoloji takip edilerek, mevcut kaynaklar en etkin şekilde kullanılmalıdır. Bol, nitelikli, ekonomik ve sürekli bir hayvansal üretimin yeterli, dengeli ve düzenli beslemeye bağlı olduğu asla unutulmamalıdır.